

REFERENTIESPELLING

voor het dialect van

WAALWIJK

en andere dialecten in de Langstraat

DIALECTWERKGROEP
Heemkundekring
De Erstelinghe

tweede editie
© 2018

1	Inleiding	4
2	Algemene spellingsprincipes	7
3	Spelling van klinkers	12
4	Spelling van medeklinkers	18
5	Klinkeroverzicht met voorbeelden	20
6	Klinkerschema op basis van articulatieplaats	29

Woorden lezen we niet letter voor letter. Terwijl onze ogen over zinnen razen, herkennen we woorden, zoals *spelling*, in hun geheel. We halen bijna meteen hun betekenis op uit ons mentale lexicon, het woordenboek in ons brein. Herkennen we een woord niet meteen, dan delen we het op in stukjes die we wel herkennen, bijvoorbeeld in *referentiespellingsdocument*. Lukt ook dat niet, dan proberen we het woord lettergreep voor lettergreep te verklanken. Maar dat gaat langzaam; neem *cocomidopropylbetaine*. Wie veel woorden kent, leest dus vlot.

Als kind koppelen we aan de woorden in ons mentale lexicon een woordbeeld. We leren bijvoorbeeld dat je *gliden* met een lange *ij* schrijft. Uiteindelijk raakt dat woord onlosmakelijk verbonden met zijn schrijfwijze. Als we *gleiden* zouden lezen, zouden we namelijk niet meteen denken aan wat we op een glijbaan doen, ook al klinkt het hetzelfde. Op spellingwijzigingen zit ons brein dus niet te wachten: dan wordt ons vertrouwde woordbeeld overhoop gehaald. Toen *accoord* veranderde in *akkoord*, was het dus wennen voor wie met *accoord* opgegroeid was. De aan spellingcommissiegrillen onderhevige *n*-en in *mane(n)schijn* en *groente(n)burger* zijn niet voor niets berucht.

Weinig dialecten kennen een schriftelijke traditie. Sinds het Standaardnederlands opkwam, worden teksten in Nederland in die taal geschreven en nauwelijks in de streektaalen. We zijn daardoor nooit gewend geweest om de gesproken dialecten op schrift te zien. Er is dus überhaupt geen vertrouwd woordbeeld waar we bij het lezen op kunnen steunen. Iedere Waalwijkse dialectspreker kent weliswaar de woorden *kijnder*, *èège* en *kôl*, maar niemand heeft geleerd de woorden in die vorm te lezen.

“Ik moest het hardop uitspreken om te weten wat er stond,” hoor je van mensen die een dialecttekst te lijf zijn gegaan. Wanneer we zo’n tekst onder ogen krijgen, zijn we vaak inderdaad aangewezen op de langzaamste leesstrategie: lettergreep voor lettergreep omzetten in klank. Wanneer we het woord vervolgens herkennen, zoals *kijnder*, kunnen we door naar het volgende. Stuiten we op een nagenoeg verdwenen woord als *deûzendròp* ‘overstekend deel van het dak’, dan is het alsof we met een vreemde taal van doen hebben.

Wij van de dialectwerkgroep van Heemkundekring De Erstelinghe hebben ons een aantal jaren geleden voorgenomen om een spelling voor het Waalwijks dialect te ontwerpen waarin we ons konden uiten. We wisten wat voor klus ons te wachten stond: hoe goed we ook in onze opzet zouden slagen, lezers zouden er onvermijdelijk aan moeten wennen. Er had immers nooit eenheid bestaan in de spelling van het Waalwijks. De schrijvers die het dialect rijk is, zoals Bert Stevens, Toos Schoondermark en Wout Pullens, spellen hun Waalwijks elk op hun eigen manier. Daardoor is er geen standaard waaraan lezers hebben kunnen wennen.

Wij hebben ons tot taak gesteld om een spelling te ontwerpen die enerzijds **systematisch** is – dus consequent, trouw aan het klanksysteem en met zo min mogelijk uitzonderingen – en anderzijds zo veel mogelijk aansluit bij het **vertrouwde woordbeeld** van het Standaardnederlands.

Die twee wensen concurreren onvermijdelijk. Als we bijvoorbeeld *vies* zouden spellen om het Waalwijkse woord voor ‘vies’ weer te geven, zou de spelling overeenkomen met die van het Nederlands – een vertrouwd woordbeeld dus. Maar dan zouden we niet systematisch werken, omdat we de lange *ie*-klank dan hetzelfde zouden spellen als de korte, terwijl *viés* ‘vies’ en

vies ‘vis’ heel verschillende woorden zijn: *dieje vies ies nie viés*. Maar spellen we *viés* en geven we de lange klinker dus aan, dan vertragen we het lezen met een obstakel: het accent op de *ié*. En als we dan de lange *ie*-klank spellen, moeten we dat ook doen met de lange *uu*- en *oe*-klank; anders zijn we niet consequent. Dat moet bovendien met hetzelfde accentteken, want anders worden accenten ambigu. Daar zijn lezers nog minder bij gebaat.

Dit is een van de vele kwesties waarmee we ons geconfronteerd zagen en die we beslecht hebben. Spellingkeuzes zullen altijd discussies opleveren. De een vindt bijvoorbeeld *oa* mooier, de ander *ao*. De een ziet graag de Duitse *ö*, de ander spelt liever *ù*. We pretenderen daarom niet de wijsheid in pacht te hebben; die bestaat in een kwestie als deze niet. Wat we gedaan hebben in onze zoektocht naar een goed leesbare spelling voor onze verhalen, ons woordenboek in wording en allerlei andere uitingen, is steeds de balans zoeken tussen het vertrouwde woordbeeld en een helder systeem. We hopen dat onze lezers vinden dat we daarin geslaagd zijn en dat ze na enige gewenning kunnen genieten van de pracht van ons Wolluks op papier.

In de volgende paragraaf leggen we uit welke **algemene principes** aan onze spellingkeuzes ten grondslag hebben gelegen. In paragraaf 3 gaan we dieper in op de specifieke **spellingsprincipes van de klinkers** en in paragraaf 4 op de **medeklinkers**. Paragraaf 5 geeft een **overzicht van de klinkers** met voorbeelden. In paragraaf 6 staan de klinkers tot slot schematisch weergegeven met een taalkundige toelichting op het klinkersysteem.

Dialectwerkgroep Heemkundekring De Erstelinghe
Yoïn van Spijk, Jan-Bert Aarts, Max van Mierlo, Toon
Steenbergen, Gerard Smulders, Riet Damen, Bert Leenheers

2 Algemene spellingsprincipes

In deze paragraaf bespreken we de algemene principes die ons hebben geleid bij het opstellen van de referentiespelling. Het Waalwijkse dialect is ons uitgangspunt geweest, maar gezien de nauwe verwantschap is de spelling ook goed geschikt voor het dialect van andere dialecten in de Langstraat, zoals Vlijmen, Drunen en Kaatsheuvel.

De Langstraatedialecten hebben meer klinkers dan het Standaardnederlands. Zo kent het Waalwijks tegenwoordig – als we streng tellen – 26 korte en lange klinkers en tweeklanken, terwijl het Standaardnederlands er maar 15 heeft. We geven die klankrijkdom van het dialect zo goed mogelijk weer, maar de nadruk van de referentiespelling ligt zoals gezegd op de leesbaarheid. We blijven dus dicht bij de vertrouwde Standaardnederlandse spelling. Om het Waalwijks te spellen en de verschillende betekenisonderscheidende klinkers (zie verderop) van elkaar te onderscheiden is het gebruik van accenttekens echter onvermijdelijk.

Het Nederlands kent vele accentvariëteiten. De *e* van *bleef* klinkt in Vlaanderen, Limburg en Twente doorgaans langgerekt zonder spoortje van een *j* op het eind, terwijl hij in Holland zo'n sterke tweeklank is dat hij veel weg heeft van de *ij* van *blijf*. De *a* van *kat* lijkt in de regio Rotterdam op de *o* van *pot* terwijl hij in delen van Vlaanderen als een verkorte *aa* klinkt. Met zulke uitspraakvariatie rekening houden bij het opstellen van een dialectspelling is geen optie. Je krijgt dan namelijk een overdaad aan accenttekens om allerlei nuanceverschillen met andere tongvallen en dialecten op schrift weer te geven, terwijl wat je

schrijft – hoe je dat ook doet – buiten de plaats van het dialect onvermijdelijk anders wordt uitgesproken.

In de Waalwijkse dialectspelling kennen we aan letter X klankwaarde X toe, ongeacht welke klankwaarde letter X buiten het Waalwijks heeft. Een voorbeeld: wij spellen de lange [e:] als *ee* in bijvoorbeeld *geeve*, ongeacht hoe *ee* in het Nederlands of andere tongvallen wordt uitgesproken. Spellingen als *gêève* of *géeve* zouden verraden dat de opsteller van de spelling een onderscheid wil benadrukken met de uitspraak in bijvoorbeeld de Randstedelijke tongval. Wij spellen *geeve* met de toelichting dat de dubbele *ee* binnen de spelling van het Waalwijks altijd staat voor een langgerekte klinker die niet eindigt op de *j*-klank die we in *geven* horen in het Randstedelijke of West-Brabantse accent van het Nederlands. De spelling is een zo eenvoudig mogelijke set tekens die toereikend is voor het Waalwijks, zonder toeters en bellen. De spelling is autonoom en houdt dus alleen rekening met de klanken binnen het dialect en niet erbuiten. Het Duits spelt immers ook niet *gêben* om aan te geven dat de *e* anders is dan de Nederlandse.

Bij onze referentiespelling hoort dus een aantal afspraken over de klankwaarde van bepaalde letters en lettercombinaties. Zo spreken we de dubbele *oo* uit als een langgerekte klinker, de *ao* als een *o*-klank die dicht bij de *a* ligt, en de *i* op het wordeinde (zoals in *di en dè*) als de klank van *pit* en niet die van *bami*. Zoals deze voorbeelden laten zien, verschilt de klankwaarde van een bepaalde letter in het Waalwijks soms dus van de letter in het Standaardnederlands.

In onze spelling van het Waalwijks maken we enkel een spellingsonderscheid tussen klanken met een betekenisonderscheidende functie. Een voorbeeld: de *oo* van *geschoote* klinkt in het Waalwijks anders (namelijk richting het *ao*-timbre)

dan die van *gevlooge* (richting *oe*). Dat is echter het gevolg van de medeklinker die volgt: door de *t* (net als de andere tandmedeklinkers *d*, *s*, *z*, *l*, *n*) verandert automatisch de klankkleur van de *oo*. Er zijn geen woordparen die een betekenisverschil hebben doordat het ene woord de *ao*-achtige *oo* en het andere de *oe*-achtige *oo* heeft. Het verschil tussen deze twee *oo*'s is dus niet betekenisonderscheidend: het zijn niet meer dan voorspelbare varianten van één en dezelfde klinker.

Dan is er nog een derde klank: die van *gestoôte*. Oudere Waalwijkers spreken die uit als [ooë] of [oeë]. Die klank spellen we wél anders dan de *oo*, omdat er woorden zijn die alleen van betekenis verschillen door het verschil tussen *oo* en *oô*: vergelijk *ik rook* [rook] (verleden tijd van *ruike*) met *ik roôk* [rooëk] of [roeëk] (in de betekenis 'tabak roken'). Vervang je de klank van het ene woord in die van de andere, dan verandert de betekenis: bij *ik roôk* 'n *sigaar* heeft de spreker er een opgestoken; bij *ik rook* 'n *sigaar* bespeurt zijn neus een geur.

Een klankverschil zoals tussen *oo* en *oô* is dus wél functioneel in het Waalwijks: er zijn woorden die alleen qua *oo*-klank verschillen en iets anders betekenen.¹ De *oo* van *ik rook* en de *oô* van *ik roôk* zijn daarom verschillende fonemen², terwijl de verschillende *oo*'s van *geschoote* en *gevlooge* voorspelbare varianten van één foneem zijn. Het verschil tussen *oo* en *oô* is dus fonematisch en daarom geven we het in de spelling weer. Dat we niet *ooë* of *oeë* spellen heeft enerzijds te maken met de leesbaarheid, anderzijds met de variatie: jonge Waalwijkers spreken *ik roôk* en *ik rook* hetzelfde uit.

¹ Er zijn ook woorden die weliswaar een andere betekenis hebben, maar hetzelfde klinken, zoals *baank* 'zitmeubel' en *baank* 'geldinstelling'. Dat zijn homoniemen. Er is natuurlijk geen foneemverschil, dus is er hier geen reden om een spellingsverschil te hanteren.

² Althans voor sprekers die dit onderscheid nog maken. De meeste Waalwijkers die na de Tweede Wereldoorlog geboren zijn, kennen het verschil niet meer in hun dialect.

We spellen fonemen consequent. De verkorte *ao*-klank die we bijvoorbeeld in *hij mòkt* 'hij maakt' horen, klinkt exact hetzelfde als de *o*-klank van *hòk* 'hok'. Daarom spellen we ze hetzelfde. Een andere *o*-klank horen we daarentegen in *hij kòkt* 'hij kookt' en *slok*. Die klank neigt wat naar de *oe*. Van wezenlijk belang is dat twee *o*'s betekenisonderscheidend zijn: een *kròtje* 'krotje' klinkt anders dan een *krotje* 'dennenappeltje, bietje' én betekent iets anders. Een *schòltje* 'schaaltje' is iets anders dan een *scholtje* 'schooltje'. De *ò* en *o* zijn dus twee verschillende fonemen en die spellen we consequent: *slok* heeft een andere klinker dan *hòk*, en *mocht* een andere dan *ik bròcht*.

We zijn ons ervan bewust dat het voor sommigen onnatuurlijk voelt om volgens dit principe *hòk* anders te spellen dan *slok*, *kòp* anders dan *pop*, en *wòtter* anders dan *botter*. Het Standaardnederlands heeft immers maar één korte *o*-klank en we zijn dus niet gewend zo'n spellingsonderscheid te maken. Maar het spellen van het foneem onderscheid is de meest systematische oplossing met zo min mogelijk extra regels en uitzonderingen. Daarmee sluiten we aan bij de Referentiespelling van de Brabantse Dialecten (1999), die ook voorziet in een spellingsverschil tussen de twee *o*'s. Dit onderscheid deelt het Waalwijks overigens met andere Nederlandse dialecten, zoals die van Oost-Brabant, Limburg en de Achterhoek. Ook de spelling van Sterenborg (1984) voor het Tilburgs spelt de twee *o*'s verschillend.

Werkwoordsvormen spellen we consequent volgens de regels van het Standaardnederlands. Zo is de stam (en dus de *ik*-vorm) van de werkwoorden *rije*, *wòrre*, *haauwe*, *schaai* en *vijne* respectievelijk *rij*, *wòr*, *haauw*, *schaai* en *vijn*. Net als in het Nederlands voegen we in de tweede en derde persoon enkelvoud enkel een *t* toe. Daardoor krijgen we *gij/hij rijt*, *wòrt*,

haauwt, schaait, en vijnt en niet *rijdt, wòrdt, haauwdt, schaaidt* en *vijndt*. Die *d* hoort er dus niet in thuis.

In het Waalwijks van oudere sprekers krijgt de *gij*-vorm in de verleden tijd van sterke werkwoorden een *t*. Ook die wordt aan de Waalwijkse stam toegevoegd en niet aan de Nederlandse. We schrijven dus *gij hat, stont* en *kont* in plaats van *had(t), stond(t)* en *kond(t)*, omdat de stammen respectievelijk *ha, ston* en *kon* zijn, met vormen als *ik ha(i), we han, ze stonne, we konne*.

Tot slot: onze spelling wijkt op sommige punten af van de Referentiespelling van de Brabantse Dialecten (1999). We gebruiken soms namelijk andere tekens, zoals de gebruikelijkere *èè* in plaats van *ê* (dus *gèèt* in plaats van *gêt*) en *ao* in plaats van *ô* (dus *praote* in plaats van *prôte*). Vaak komen de spellingen echter overeen, zoals bij *ù, èù* en de accentloze lange *ee, eu* en *oo*. Ook gaan we uit van dezelfde algemene spellingsprincipes.

3 Spelling van klinkers

§ 1A. Als de *ie, uu* en *oe* voor een *r* staan, zijn ze net als in het Standaardnederlands lang; anders duiden de letters op een korte klinker. Voorbeeld: *bier* vs. *biet*.

§ 1B. Volgt er geen *r* maar zijn de *ie, uu* en *oe* toch lang, dan wordt de lengte gemarkeerde met een accent aigu op de tweede letter: *ié, uú* en *oé*. Voorbeeld: *piese* vs. *giéte*.

§ 1C. Volgt er wel een *r* maar zijn de *ie, uu* en *oe* kort, dan wordt de korthed gemarkeerd met een accent grave op de tweede letter: *iè, uù* en *oè*. Voorbeeld: *dier* vs. *dièrke*.

§ 2A. De *ee, eu* en *oo* worden gelezen als langgerekte gesloten klinker zonder de erop volgende *j*- of *w*-klank die deze klinkers in veel variëteiten van het Nederlands of in een dialect als het Tilburgs wel hebben. De *ee, eu* en *oo* worden altijd – in open én gesloten lettergrepen – met twee letters gespeld. Er worden geen accenttekens gebruikt. Voorbeelden: *geeve, zeuve, koome*.

§ 2B. De *j*-klank verschijnt in de Langstraatse dialecten wel op het eind van een woord of stam: *meej, gekleejd, sleeje*. Daar spellen we hem dus. Er is immers een verschil tussen woordparen als *hij sleejt* 'hij rijdt op een slee' en *hij sleet* 'hij vertoonde slijtage'.

§ 2C. Op het eind van een woord of stam kunnen de *eu* en *oo* op basis van de uitspraak respectievelijk als *euj* en *oow* gespeld worden, zoals in *beuj* en *kedoow*. Er zijn echter nauwelijks

gevallen waarin die klanken betekenisonderscheidend zijn, zoals in *keuke* 'keuken' vs. *keujke* 'kleine keu'.

§ 2D. De *j*-klank wordt na een klinker als *j* geschreven waar de Nederlandse schrijfwijze moeilijk leesbaar zou zijn. Dat is het geval bij de *j*-klank na een *ee* en na een *ie*. We schrijven dus niet *wieie* of *wieë* 'wieden' en *hij bieit* 'hij biedt' maar *wieje* en *hij biejt*, en niet *we deeie* of *deeë* 'we deden' en *hij kleeit* 'hij kleedt' maar *we deeje* en *hij kleejt*. In de andere gevallen schrijven we *i*: *genaoi* 'genot', *hij booi* 'hij bood' en *aai* 'ei; (ik) aai'.

§ 3. De korte tegenhangers van *ee*, *eu* en *oo* worden geschreven als *i*, *u* en *o*. Omdat de spelling voorziet in een aparte schrijfwijze voor de lange klinkers, zijn de met één letter geschreven klinkers altijd kort – ook op het wordeinde. Het dialectwoord *zo* 'zou' heeft dus in tegenstelling tot het Nederlands een korte klinker. De Wollukse vertaling van het Nederlandse *zo* schrijven we dus als *zoo* of *zoow*. Andere voorbeelden: *hi* 'heeft' en *di* 'dit', zoals *wit*; *wo* 'wilde' zoals *kom*; *zu* 'zou' (Drunens, Vlijmens, Loons) zoals *put*.

§ 4A. De Langstraatse dialecten kennen, in tegenstelling tot het Standaardnederlands, een functioneel onderscheid tussen enerzijds de langgerekte klinkers *ee*, *eu*, *oo* en anderzijds de tweeklanken *eê*, *eû*, *oô*. Deze tweeklanken bestaan uit twee elementen: een klinker die het midden houdt tussen de klinkers uit § 1 en § 2, en een zwakker element. Ze worden gespeld met een accent circonflexe op de tweede letter. Voorbeelden: *ik geef* vs. *geêf* 'knap'; *heur* 'haar' vs. *ik heûr* 'ik hoor'; *ik hoop* vs. *hoôp* 'berg'.

§ 4B. In jongere dialectvariëteiten vallen de oorspronkelijke *eê*, *eû* en *oô* samen met de lange klinkers *ee*, *eu* en *oo*. De *eê*, *eû* en *oô* kunnen door sprekers van die variëteiten simpelweg gelezen worden als *ee*, *eu* en *oo*. Zij spreken de woorden *teêkene*, *koôpe* en *geleûve* dus uit als *teekene*, *kooppe* en *geleuve*.

§ 4C. De verkorte *eê*, *eû* en *oô* vallen in het Waalwijks samen met de verkorte *ee*, *eu* en *oo*: simpelweg *i*, *u* en *o*. Er zijn speciale korte tweeklanken, maar die worden alleen nog gebruikt door de oudste sprekers van dialecten als het Drunens en Vlijmens. Wie de klanken wil schrijven, kan de tekens *î*, *û* en *ô* gebruiken (ter onderscheiding van *i*, *u* en *o*). Voorbeelden: *stintje* vs. *stîntje*, 'steentje'; *knupke* vs. *knûpke*, 'knoopje'; *hij lopt* vs. *lôpt*, 'hij loopt'. Zie paragraaf 4 voor de uitspraak van deze korte tweeklanken.

§ 4D. In bepaalde gevallen wordt in het Waalwijks nog wel de *ô* van de *o* onderscheiden. Voorbeelden: *ze wônne* 'ze wonen' vs. *ze wonne*, 'ze wonnen'; *bôntje* 'boontje' vs. *bontje* 'bontje'.

§ 5. De open tegenhangers van *ee*, *eu* en *oo* worden gespeld als *èè*, *èù* en *ao*. De *èù* komt in het Waalwijks niet voor en is daar *ui*, in tegenstelling tot de naburige dialecten zoals het Drunens, Sprangs en Kaatsheuvels. Net als de *ee*, *eu* en *oo* worden de *èè*, *èù* en *ao* altijd gespeld met twee letters. Voorbeelden: *lèève* 'leven'; *rèùke* (Waalwijks *ruike*) 'ruiken'; *haole* 'halen'.

§ 6A. De korte tegenhangers van *èè* (en *ij/ei*), *èù* (en *ui*) en *ao* worden geschreven als *e*, *ù* en *ò*. Voorbeelden: *pepke* 'pijpje'; *hij kwekt* 'hij schreeuwt'; *hûske* 'huisje'; *rùmte*, 'ruimte'; *hij pròt* 'hij praat'; *bòntje* 'baantje'.

§ 6B. De korte *e* wordt alleen met een accent grave geschreven op het wordeind. Elders is het accent overbodig en wordt het niet gebruikt. Voorbeelden: *wè* 'wat'; *dè* 'dat'; *ik zè* 'ik ben' vs. *hedde* 'heb je', *medje* 'meisje' zoals *bed* (en niet *hèdde*, *mèdje*).

§ 6C. Er is een functioneel onderscheid tussen de *o* en *ò*. Voorbeelden: *pop* vs. *kòp*; *slok* vs. *hòk*; *ze ston* 'ze stond' vs. *ze stòn* 'ze staan'; *bontje* 'bontje' vs. *bòntje* 'baantje'.

§ 6D. Er is een functioneel onderscheid tussen de *u* en *ù*. Voorbeelden: *hij rukt* vs. *hij rùkt*, 'hij ruikt'; *flut* vs. *ze flùt*, 'ze fluit'.

§ 7. De *ij*-klank in de woorden *kijnder* 'kinderen', *bijne* 'binden', *vijne* 'vinden' wordt geschreven met *ij* en niet met *ei*. Deze *ij*-klank is namelijk ontstaan uit dezelfde middeleeuwse lange \bar{i} waaruit de *ij* van woorden als *blijve* (uit *blīven*), *mijn* (uit *mīn*) en *rijk* (uit *rīk*) zijn ontstaan: *kīnder*, *bīnden* en *vīnden*.

§ 8A. Een korte *a* op het wordeind wordt niet afwijkend gespeld. Het teken *a* kan immers alleen op een korte klinker duiden, want de lange *aa* wordt altijd dubbel geschreven. Voorbeeld: *ik/hij ha* vs. *oonze paa*.

§ 8B. De tweeklanken met een lange *aa* worden geschreven als *aai* (naar analogie met *-ooi*, *-oei*) en *aauw* (naar analogie met *-ouw*, *-eeuw*, *-ieuw*).

§ 9A. Waar de *e* niet beklemtoond is, wordt hij gelezen als de neutrale klinker van *de*, de zogenoemde sjwa [ə]. Voorbeelden: *kefee* 'café'; *kemuunie* 'communie'; *affeseere* 'voortmaken'; *feduusie* 'fiducie'; *sjeklaoi* 'chocolade'; *meschien(t)* 'misschien'.

§ 9B. Waar een sjwa klinkt in de eerste lettergreep van lidwoorden en voornaamwoorden, wordt hij als apostrof gespeld volgens de principes van het Standaardnederlands. We spellen dus *z'n*, *d'r*, *'n*, *d'n* enzovoort. De uitgangen van deze woorden schrijven we met *e* (en een *n* indien de grammatica dat verlangt). Voorbeelden: *m'nen hond*, *d're vriend*, *'nen hoéd*.

§ 9C. We schrijven de medeklinker na de apostrof niet dubbel. Voorbeelden: *z'nen* en niet *z'nnen*, *d're* en niet *d'rre*.

§ 9D. In woorden die met een apostrof beginnen (zoals *'t*, *'n*, *'r*) lezen we de apostrof als een sjwa indien hij voorafgegaan wordt door een spatie. Voorbeelden: *ze vatten 'n pilske*, 'ze pakken een biertje'; *ze zieg 't*, 'ze ziet het'; *ge geef 't mer òn de koei!* 'je geeft het maar aan de koeien!'; *hij piest 'r neffe*, 'hij plast ernaast'.

§ 9E. Ontbreekt de spatie en scheidt alleen de apostrof het woord van het voorafgaande woord, dan klinkt er geen sjwa. Voorbeelden: *hij zin dè't koud was* 'hij zei dat het koud was'; *ze wies nie wè-se'm moes geeve* 'ze wist niet wat ze hem moest geven'; *dè's veul* 'dat is veel'; *hij ies òn't vèèchte* 'hij is aan het vechten'; *è'k dè tòch ies kon!* 'als ik dat toch eens kon!'; *ik zo'm wel wè kanne doén* 'ik zou hem wel wat aan willen doen'.

§ 9F. Omdat de uitspraak gelijk is aan het Standaardnederlands, schrijven we de achtervoegsels *-lijk* en *-ig* niet afwijkend. Voorbeelden: *daolijk* 'dadelijk', *makkelijk* 'makkelijk', *aorig*, 'aardig; eigenaardig'.

§ 9G. De *u* wordt nooit gebruikt voor de klinker van het woord *de*, de sjwa. We schrijven dus geen *zunnun*, *unne* of *unnuh*,

makkulluk enzovoort. Ten eerste voldoen de *e* en de apostrof. Ten tweede verschillen de neutrale *e* en de *u* wezenlijk van elkaar. De *u* heeft namelijk liprondding en ligt dicht bij de *eu*, terwijl de sjwa een neutrale klinker is. We schrijven dus niet *dun dunne meens* maar *d'n dunne meens*.

§ 9H. De klinker die net als in veel variëteiten van het Nederlands automatisch verschijnt tussen bepaalde medeklinkers, de zogenaamde *svarabhakti*-klinker, schrijven we niet. Hij klinkt in het Waalwijk zo systematisch dat een expliciete weergave ervan niet nodig is. Bovendien zou dat het vertrouwde woordbeeld onnodig aantasten. In plaats van *berrig/berreg/berrug* schrijven we dus *berg*. Andere voorbeelden: *hielp*, *werke*, *gemòrke*, *halve*.

§ 10. De voorafgaande paragrafen laten zien dat we het accent aigu gebruiken om klinkertekens te verlengen (*ie* vs. *ié*), het accent grave om open klinkers te spellen (*ee* vs. *èè*; *u* vs. *ù*) en het accent circonflexe om tweeklanken te spellen (*oo* vs. *ôô*; *o* vs. *ô*). Elk accent heeft dus een vaste functie, wat de leesbaarheid bevordert.

§ 11. We maken in twee gevallen een uitzondering op bovenstaande regels. De dialectbenamingen van Waalwijk en Baardwijk zijn inmiddels ingeburgerd als *Wolluk* en *Bork*. We houden die spelling daarom aan en schrijven niet volgens onze regels *Wòlk* en *Bòrk*.

4 Spelling van medeklinkers

§ 1. We schrijven geen *q* en *x*, behalve in namen. Voor *q* schrijven we *kw* en voor *x* schrijven we *ks*.

§ 2. Voor *c* schrijven we *k* als dat de klank is. Daarmee voorkomen we dat de *c* als *s* gelezen wordt in woorden als *kefee* en *kemuunie*. Klinkt de *s*, zoals in het Standaardnederlandse *processie* of *centrum*, dan kan de *c* behouden worden voor het vertrouwde woordbeeld en dus de leesbaarheid: *presessie* of *precessie*, *doôpseel* of *doôpceel*.

§ 3. Mocht een woord dat eindigt op een *d* in een verbogen vorm de *t*-klank behouden, dan schrijven we *dt*, behalve als er een andere medeklinker aan voorafgaat: *Ad* vs. *nòr Adte*, 'naar Ad'; *Gerard* vs. *mee Gerarte*, 'met Gerard'.

§ 4A. We schrijven respectievelijk *s* en *sj* in plaats van *t* en *ti* woorden die in het Standaardnederlands op *-tie* en *-tio-* uitgaan. Voorbeelden: *vekaansie*, 'vakantie', *stesjon*, 'station'.

§ 4B. De *s* in het achtervoegsel *-sie* en voor een onbeklemtoonde *ie*-klank klinkt in het Waalwijks bij oudere sprekers als *sj*. Deze voorspelbare klank geven we niet op schrift weer. Voorbeelden: *vekaansie* [vekaansjie], 'vakantie'; *fillesiteere* [fillesjiteere], 'feliciteren'.

§ 4C. Hetzelfde geldt voor de *tj*-klank die door toevoeging van het voornaamwoord *ie/tie* ontstaat: *hij doe* vs. *doe-tie* [doetjie].

§ 5A. In tegenstelling tot het Standaardnederlands schrijven we de *n* alleen als hij daadwerkelijk uitgesproken wordt. Waar hij niet uitgesproken wordt, schrijven we hem dus niet. Voorbeelden: *giète* 'gieten', *ik/hij/wij werkte* 'ik/hij werkte, wij werkten'; *kaante* 'kanten'; *hondehòk* 'hondenhok'. Hij wordt wel uitgesproken en geschreven in bijvoorbeeld *èèkenboôm* (maar weer niet in *èèkeboôme*).

§ 5B. Omdat de *n* als verbindingsklank gebruikt wordt – meer en systematischer dan in het Standaardnederlands – geven we hem op schrift weer daar waar de schrijver hem daadwerkelijk uitspreekt: *mòkten-ie* 'maakte hij'; *hòlden ik* 'haalde ik'; *t kiendjen ies blij* 'het kindje is blij'; *hij din meêr laachen es praote* 'hij lachte meer dan hij praatte'.

§ 5C. Ook waar de *n* klinkt in de verbuiging van lidwoorden, voornaamwoorden en bijvoeglijke naamwoorden, geven we hem weer op schrift. Hij verschijnt indien een mannelijk zelfstandig naamwoord of het bijvoeglijke naamwoord dat eraan voorafgaat, met een *b*, *d*, *h* of klinker begint. Voor een *b* klinkt hij als *m*, maar omwille van de gelijkvormigheid schrijven we *n*. Voorbeelden: *wè'nen dikken buik* 'wat een dikke buik'; *d'n irste keêr* 'de eerste keer'; *m'nen hond* 'mijn hond', *gruuntenboer* 'groenteboer', *pakkendraoger* 'bagagedrager'.

§ 6. In het Standaardnederlands valt de *t* in de uitspraak weg in woorden als *kastje* [kasje], *zachtjes* [zachjes], *schriftje* [schrifje]. Dat gebeurt ook in het Waalwijks. In de spelling wordt hij gehandhaafd om het vertrouwde woordbeeld te behouden. Voorbeelden: *kaastje*, *zachtjes*, *schriftje*.

§ 7. Volgt een onbeklemtoond voornaamwoord op een werkwoord of voegwoord, en verandert dat voornaamwoord daardoor, dan wordt het er met een liggend streepje aan vast geschreven. Voorbeelden: *d'r wier nie gesprooke* vs. *toen wier-t'r nie gesprooke*; *ik naam 'm meej* vs. *hij naam-t'm meej*; *daor koome huize* vs. *ik geleûf dè-taor huize koome*; *dè ies d'n burgemister* vs. *ik dèènk dè-tè d'n burgemister ies*.

5 Klinkerschema met voorbeelden

Deze paragraaf bevat het volledige schema van de klinkers met bijbehorende spelwijzen in alfabetische volgorde. Op de linkerpagina geven we onze spelling in de linkerkolom. De derde kolom geeft de klinkerwaarde in het IPA, het Internationaal Fonetisch Alfabet, een wetenschappelijk schrift waarmee de exacte klank genoteerd kan worden. In de laatste kolom geven we een benadering van de klank met behulp van voorbeelden uit het Nederlands, Engels, Duits en Frans die (zo goed als) dezelfde klank hebben. De rechterpagina geeft steeds een reeks voorbeelden bij iedere klinker. We hebben vanwege de ruimte alleen Waalwijkse voorbeelden opgenomen. Op het eind van het schema geven we de spellingswijze van klinkers die niet in het Waalwijks maar wel in andere dialecten in de Langstraat voorkomen.

spelling	IPA	klinkt als
a	a	Du. <i>das</i> , Fr. <i>chat</i>
aa	a:	Nl. <i>vaat</i>
aai	a:i̯	Nl. <i>haai</i>
aauw	a:u̯	En. <i>how</i>
ao	ɔ:	En. <i>law</i> , Fr. <i>mort</i>
aoi	ɔ:i̯	En. <i>law</i> , Fr. <i>mort</i> + <i>j</i>
e	ɛ	Nl. <i>bed</i>
è · woordeind		
ee	e:	Nl. <i>heren</i> · niet <i>zeeën</i>
eej · stameind	e:i̯	Nl. <i>zeeën</i>
eê	i:ə of i:ɛ̃	<i>ie</i> of <i>i</i> + <i>sjwa</i> · bij benadering <i>breêd</i> [briɛ̃-ed]
èè	ɛ:	Nl. <i>blèren</i>
eu	ø:	Nl. <i>deuren</i> · niet <i>smeuig</i>
	ø̃y	Nl. <i>smeuig</i>

voorbeelden met vertaling

stappe 'stappen', *takske* 'takje', *ha-se* 'had ze', *za'k* 'zal ik',
manneke 'mannetje', *prabeere* 'proberen', *mar* 'maar'

baand 'band', *we kwaame* 'we kwamen', *gij waart* 'jij was',
laache 'lachen', *waase* 'wassen', *d'r aaf* 'eraf', *laastig* 'lastig'

haai 'hei(de)', *aaier* 'eieren', *baai* 'beiden', *naaie* 'naaien',
hij schaait 'hij scheidt', *karwaai* 'karwei', *kaai* 'kei'

raauw 'rauw', *kaauwe* 'koude', *blaauw* 'blauw',
hij haauwt 'hij houdt', *gaauw* 'gauw', *maauwe* 'klagen'

haok 'haak', *gaon* 'gaan', *laote* 'laten', *waoge* 'wagen',
daolijk 'dadelijk', *waor* 'waar', *bekwaom* 'bekwaam'

ik braoi 'ik braad', *aoier* 'ader', *genaoi* 'genot', *draoi* 'draden',
slaai 'sla', *laoi* 'lade', 't begaoie' 'het verpesten'

hendig 'handig', *tedje* 'tijdje', *smerrig* 'smerig', *hedde* 'heb je'
wè 'wat', *dè* 'dat', *hè* 'k'heb ik', *zè* 'k'ben ik'

weete 'weten', *geeve* 'geven', *steeke* 'steken', *meens* 'mens',
ze bleeve 'ze bleven'

ze heej 'ze heeft', *ik reej* 'ik reed', *meej* 'met', *zeej* 'zee; zei'
breejer 'breder', *kleejke* 'kleedje', *hij sleejt* 'hij sleet'

breêd 'breed', *teêkene* 'tekenen', *deêl* 'deel', *meêr* 'meer',
zweêt 'zweet', *beên* 'been', *teên* 'teen', *heêl* 'heel', *heêt* 'heet',
vleês 'vlees', *eên* 'één', *geêf* 'knap, net'

kèès 'kaas', *pèèrd* 'paard', *èèrpel* 'aardappel', *lèève* 'leven',
mèène 'menen', *mèèl* 'meel', *pèèr* 'peer', *gèèt* 'geit'

verneuke 'verpesten', *speule* 'spelen', *d'r veur* 'ervoor', *teule*
'telen', *steuke* 'opstoken', *meule* 'molen', *leuk* 'leuk'

beu, 'beu', *reu* 'reu', *smeuig* 'smeuig'

spelling	IPA	klinkt als
eû	y·ə of ʏ·ə	uu of u + <i>sjwa</i> · bij benadering <i>kneûp</i> [kne <u>u</u> -ep]
i	ɪ	Nl. <i>pit</i>
ié	i:	Nl. <i>dieren</i> · lang, niet <i>biet</i>
ie · vóór r		
ie	i	Nl. <i>biet</i>
iè · vóór r		
î · onbeklemtoond m.u.v. wordeind		
ij	ɛj	Nl. <i>prijs</i> , <i>kei</i>
o	ɔ	Fr. <i>mot</i>
	ɔ̃	Nl. <i>jong</i> · vóór n, l, z, s, d, t
oo	o:	Du. <i>groß</i>
	ɔ:	Nl. <i>boren</i> · vóór n, l, z, s, d, t
	ou	Nl. <i>blowen</i>
oô	u·ə of ʊ·ə	oe of o + <i>sjwa</i> · bij benadering <i>hoôp</i> [ho <u>o</u> -ep]
ò	ɔ	Du. <i>Kopf</i> , Fr. <i>bonne</i>

voorbeelden met vertaling

kneûp 'knoop', *geleûve* 'geloven', *dreûg* 'droog', *zeûm* 'zeem; zoom', *heûre* 'horen', *streûpe* 'stropen'

ze gift 'hij geeft', *lippel* 'lepel', *hij it* 'hij eet', *riddeneere* 'redeneren', *we zinne* 'we zeiden', *di* 'dit', *hi-tie* 'heeft hij'

zién 'zien', *schíete* 'schieten', *ik riép* 'ik riep', *bríéf* 'brief', *diép* 'diep', *verdiéne* 'verdienen', *hiél* 'hiel'

dier 'dier', *hier* 'hier', *hij viert* 'hij viert', *we wiere* 'we werden'

hij zie 'hij ziet', *ze hiet* 'ze heet', *hij ies* 'hij is', *fiets* 'fiets',

dièrke 'diertje', *Gièrsberge* 'Giersbergen', *pepièrke* 'papiertje'

assistent 'assistent', *fillesiteere* 'feliciteren', *miraokel* 'mirakel'

snije 'snijden', *ge rijt* 'je rijdt', *bijne* 'binden', *vijne* 'vinden',

kijnder 'kinderen', *rijke* 'rijtje', *begrijpe* 'begrijpen'

ze hopt 'ze hoopt', *kom* 'kom', *gekòkt* 'gekookt',

bojem 'bodem', *zog* 't zou het', *slok* 'slok', *pop* 'pop'

botter 'boter', *zodde* 'zou je', *zo'n* 'zo'n', *scholtje* 'schooltje',

pront 'pront', *bos* 'bos', *vol* 'vol'

hoope 'hopen', *genoome* 'genomen', *kooke* 'koken',

booie 'we boden', *ik moog* 'ik mocht', *boove* 'boven'

geschoote 'geschoten', *gekooze* 'gekoozen', *joode* 'joden'

moosputje 'afvoerputje', *school* 'school', *Toon* 'Toon'

zoo 'zo', *kedoo* 'cadeau', *buroo* 'bureau', *Jo* (naam)

hoôp 'hoop (berg)', *broôd* 'brood', *oôg* 'oog', *groôt* 'groot',

oôr 'oor', *boôm* 'boom', *sloôt* 'sloot', *hoôg* 'hoog', *doôpe* 'dopen', *noôdig* 'nodig', *doôs* 'doos'

hòkske 'haakje, hokje', *gòdde* 'ga je', *ge lòt* 'je laat', *tòffel* 'tafel',

wòtter 'water', *ik bròcht* 'ik bracht', *ik stòj* 'ik sta', *pòt* 'pot'

spelling	IPA	klinkt als
oé	u:	Nl. <i>boeren</i> · lang, niet <i>boete</i>
oe · vóór r		
oe	u	Nl. <i>boete</i>
oè · vóór r		
ou(w)	ɔ̥ of ʌ̥	Nl. <i>hout</i>
u	ɤ	Nl. <i>put</i>
uú	y:	Nl. <i>buren</i> · lang, niet <i>buut</i>
uu · vóór r		
uu	y	Nl. <i>buut</i>
uù · vóór r		
ui	œ̃	Nl. <i>ruiken</i>
ù	œ	Du. <i>Hölle</i> , Fr. <i>œuf</i>
e	ə	Nl. <i>de</i>
'		
ij		

voorbeelden met vertaling

schoén 'schoen(en)', *hoéd* 'hoed', *voét* 'voet', *goéd* 'goed',
bloéd 'bloed', *doén* 'doen', *stoél* 'stoel',
boer 'boer', *broerling* 'ellendeling', *toer* 'toer'
schoentje 'schoentje', *hoe* 'hoe', *ze roept* 'ze roept', *hoek* 'hoek',
boèrke 'boertje', *moèrke* 'moertje', *vloèrke* 'vloertje'
rouw 'ruw', *douwe* 'duwen', *houtere* 'houten', *jou* 'jou', *nou*
'nu', *schouw* 'schuw', *vrouw* 'vrouw', *sous* 'saus'
hij vernukt 'hij verpest', *gespuld* 'gespeeld', *vur* 'voor',
klurke 'kleurtje', *durke* 'deurtje', *frutte* 'prutsen', *hullie* 'zij'
gruún 'groen', *vuúle* 'voelen', *zuúke* 'zoeken', *zuút* 'zoet',
spuúle 'spoelen', *pruúve* 'proeven', *vuúge* 'voegen, passen',
muur 'muur', *vuur* 'vuur', 't *duurt* 'het duurt', *uure* 'uren'
gruunte 'groente', *hij zuukt* 'hij zoekt', *zuutjes* 'zoetjes'
muùrke, 'muurtje', *schuùrke* 'schuurtje', *buùrte* 'kletsen'
bui 'bui', *truike* 'truitje', *zuie* 'zuiden', *hij luit* 'hij luidt',
huis 'huis', *pruim* 'pruim', *huile* 'huilen'
hùske 'huisje', *prùmke* 'pruimpje', *ge rùkt* 'je ruikt', *opgerùmd*
'opgeruimd', *dùfke* 'duifje', *dùrpel* 'dorpel', *ùrgel* 'orgel', *dùrp*
'dorp', *zùrge* 'zorgen', *bedùrve* 'bedorven'
de 'de', *loòpe* 'lopen', 'nen 'een', *me* 'me, we', *pepier* 'papier',
kemunie 'communie', *femilie* 'familie',
d'n 'de', 't 'het', 'n 'een', 'nen 'een', *d'r* 'haar', 'k 'ik',
daolijk 'dadelijk', *lillijk* 'lelijk', *gevaorlijk* 'gevaarlijk'

Uitbreiding voor andere plaatsen in de Langstraat

spelling	IPA	klinkt als
î	je	ie + i · bij benadering stîntje [stie- <u>int</u> je]
û	ÿø	uu + u · bij benadering bûmke [buu- <u>um</u> ke]
ô	uo	oe + o · bij benadering lôpt [loe- <u>opt</u>]
èù	œ:	Nl. <i>freule</i> , Fr. <i>coeur</i>

voorbeelden met vertaling³

îmmer 'emmer', *lîllijk* 'lelijk', *stîntje* 'steentje', *sîpsòp* 'zeepsop',
hîl 'heel', *mî(r)st* 'meest', *îrst* 'eerst'

bûmke 'boompje', *hij hûrt* 'hij hoort', *knûpke* 'knoopje', *gerûkt*
'gerookt (vlees)', *hûpke* 'hoopje', *dûske* 'doosje'

schôn 'mooi', *bônne* 'bonen', *grôtste* 'grootste', *strôisel*
'strooisel', *hôgger* 'hoger', *ôgske* 'oogje', *wônne* 'wonen'

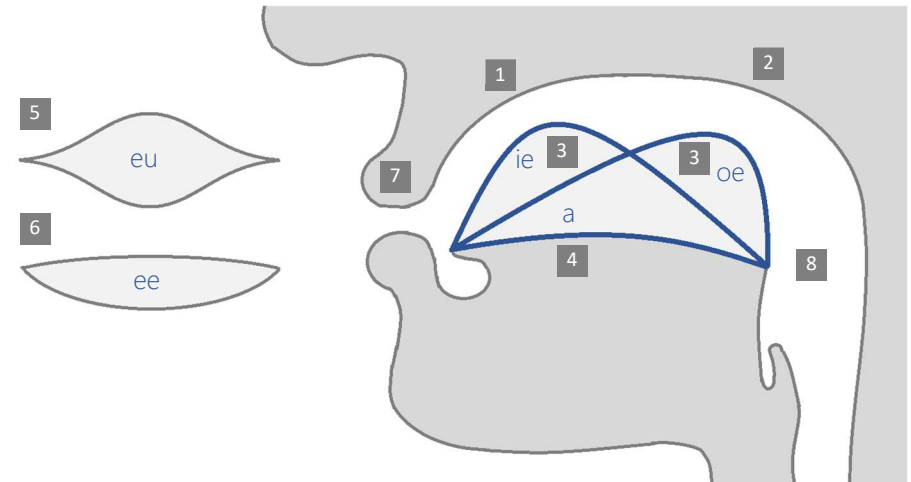
hèùs 'huis', *prèùm* 'pruim', *hèùle* 'huilen', *rèùke* 'ruiken',
bèùge 'buigen', *schèùn* 'schuin', *jèùn* 'ui(en)'

³ De voorbeelden komen uit Drunen en Vlijmen.

6 Klinkerschema op basis van articulatieplaats

Deze paragraaf geeft een overzicht van de klinkers op basis van hun articulatieplaats in de mond. **Voorklinkers** maken we door de tongrug naar de **voorkant** (1) van de mond te bewegen, richting het harde gehemelte. Voor **achterklinkers** bewegen we de tongrug naar de **achterkant** (2) van de mond, richting het zachte gehemelte. **Middenklinkers** liggen ertussenin. Bij **gesloten klinkers** heeft de tongrug een **hoge** positie (3), waardoor de mondholte bijna afgesloten wordt, terwijl hij bij **open klinkers** een **lage** positie (4) heeft en de mond dus volledig open is. Bij **geronde klinkers** zijn de lippen **getuit** (5), bij **ongeronde** niet (6).

Uit het schema blijkt hoe symmetrisch het systeem van de dialecten van de Langstraat is: voor iedere korte klinker is er een lange tegenhanger. De tweeklanken die niet in het schema staan, zijn combinaties van een lange of korte klinker plus *j* of *w*, zoals in *laoi* (*ao* + *j*), *gaauw* (*aa* + *w*) en *sneêuw* (*eê* + *w*).

Figuur 1: Vooraanzicht van de mond in geronde (5) en ongeronde (6) stand en zijaanzicht van de mondholte (1 t/m 4) met links de lippen (7) en rechts de keelholte (8). In het blauw zijn voorbeeldklinkers vermeld. Zie de linkerpagina voor een toelichting.

	voorklinkers			middenklinkers			achterklinkers		
	ongerond			gerond			gerond		
	kort	lang	tweeklank	kort	lang	tweeklank	kort	lang	tweeklank
gesloten	ie (iè)	ié (ie)		uu (uù)	uú (uu)		oe (oè)	oé (oe)	
bijna gesloten ⁴	î	eê		û	eû		ô	oô	
halfgesloten	i	ee		u	eu		o	oo	
halfopen	e (è)	èè	ij	ù	èù	ui	ò	ao	ou(w)
open	a	aa							

⁴ Dit zijn technisch tweeklanken, maar ze gedragen zich als korte en lange klinkers.